

hias · avisa

sammen om et bedre miljø

Når det bøtter ned

side 4 og 5

Håp om ren ovasjon
side 3

Hvor dyrt er dyrt?
side 2

Dumt å ha i do
side 6

Innsyn

- fosfor og Mjøsa
- ikke brennbart
- konkurranse

LEDER

En ny virkelighet

Morten Finborud, administrerende direktør

I år har det mildt sagt bøttet ned. Vi har hatt flom på flom. På de 111 årene de har målt nedbørmengden på Grefsheim på Nes, tar årets sommer rekorden. Og ingen kan vel huske at undergangen mellom Basarbygningen og Skibladnerbrygga på Hamar har vært stengt hele sommeren før?

Fortvilede og maktesløse har mange måttet se kjelleren fylle seg med vann. Noen med regnvann, andre med kloakkvann. Hvem hadde ant da vi bygde hus, la rør og ledet vann for 40-50 år siden at det skulle bli så mye regn?

Lærdommen har vært dyrkjøpt for mange. Det er bare en ting vi kan gjøre med det. Nå gjelder det å tenke framover. Vi må forberede oss på at så mye regn kan bli normalen. Vi i denne sammenheng er både Hias, kommunene og dere huseiere.

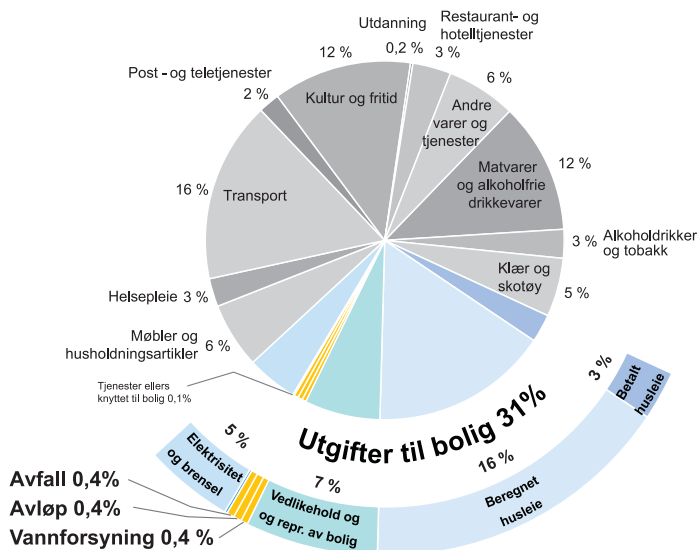
For Hias' rør og pumpestasjoner har det flere ganger i år blitt så mye avløps- og overvann fra kommunale rør at vi ikke har klart å transportere alt til renseanlegget. Det renner bokstavelig talt over, — og rett i Mjøsa. Vannet i de kommunale rørene kommer fra boliger, fra lekkasjer fra gamle rør i bakken og som overvann.

For første gang skal det nå lages en felles plan for Hiasanleggene og de delene av kommunenes ledningsnett som knytter huseierne til Hias. En slik felles plan skal sikre at investeringene gjøres der de får størst effekt, når vi nå må forberede oss på en virkelighet som blir villere, våtere og varmere enn vi tidligere har lagt til grunn.

En viktig del av hele systemet for vannforsyning og avløpsrensing er også stikkledningene som knytter hver enkelt eiendom til de kommunale ledningsnettene. Stikkledningene er huseiers ansvar, og må også vedlikeholdes eller skiftes ut når de ikke lenger holder tett. Vet du hvordan det står til med dine stikkledninger?

Hvor dyrt er dyrt?

Statistisk sentralbyrå (SSB) vet mye om hva vi bruker pengene våre til, og tallene kan overraske. Ved du hva du bruke mest penger på?

Utgift per husholdning per år etter varer og tjenester, 2007-2009, målt i 2009-priser. Kilde: Statistisk sentralbyrås periodiske forbrukerundersøkelse

Største utgiftspost i en husholdning er naturlig nok knyttet til boligen, ifølge siste forbrukerundersøkelse til SSB. Nær en tredjedel av de totale husholdningsutgiftene går til huseie, vedlikehold og reparasjoner, lys, brensel og kommunale avgifter.

Vi nordmenn klager ofte over hvor dyrt de kommunale avgiftene til vann, kloakk og renovasjon er. Tallene viser at vi bruker bare 1,2 prosent av det totale husholdningsbudsjettet vårt på å få rent drikkevann, få rensset kloakken vår og bli kvitt avfallet vårt. Til sammenlikning bruker vi fire ganger mer på strøm og brensel, og like mye på klær og sko. Vi bruker 3 prosent bare på å gå ut og spise og bo på hotell. På møbler og husholdningsartikler bruker vi hele seks prosent.

Tallene fra SSB er gjennomsnittet av alle husholdninger, og noen vil derfor bruke mer på noe, og mindre på annet. Likevel ligger flesteparten av oss naturlig nok rundt snittet.

HIAS-AVISA NR. 2-2011

Utgiver:

Hias IKS, Postboks 4065, 2306 Hamar. Tlf: 62 54 37 00

E-post: post@hias.no internett: www.hias.no

Ansvarlig redaktør:

Morten Finborud

Redaktør:

Lise M. Brodal

Redaksjonen:

Helge Bryhni, Hege Skjønhaug, Erik Bøhleng, Gjermund Sørensen og Karine Bogsti

Skrivent, fotograf, layout:

Karine Bogsti

Utgis til husstander i Hamar, Løten, Ringsaker og Stange.

Avisa trykkes på papir som er 100% resirkulert.

Vinnere av forrige konkurranse:

Svenn Erik Larsen, Løten
Svenn Edvardsen, Vang
Arne Flugstad, Hamar
Inger Karin Gløersen, Hamar

Se selve trekningen på www.hias.no

241

812

Han er vettskremt på jordas vegne.
Men krusedullfilosofen håper vi klarer
å løfte blikket opp fra egen navlelo. Det
er vi nødt til.

– Og om 50 år vil vi skjønnere at det vi
renoverer er gull verdt.

Håpet er ren OVASJON

Hans Christian (HC) Medlien har underholdt og holdt foredrag i mange år. Han leker med ord. Han finner stadig på ting, og setter tanker i sving om hvordan veien til et mål kan gå på finurlige vis, også kalt krusedullfilosofi.

Gradvis har hjemgården nord for Moelv blitt forvandlet til "Landet for undring og fantasi". Det startet for ti år siden med De utenkte tankers tårn; et fire etasjer høyt tårn med fargerike detaljer i alle åtte hjørner. Fra det kan en skue ned på en stor jordklode på en åtte meter høy limtrestolpe. Det er Thor TellUs.

TellUs ER SJUK

Den ble reist den 08.08.08 etter inspirasjon fra Thor Heyerdahl, og som en hyllest til kloden vi lever på.

Nå er HC bekymret. TellUs har nemlig blitt sjuk og fått feber. Så sjuk at Hans Christian har skrevet bok for å inspirere oss til hvordan vi skal kurere den. Vi mennesk-er misbruker det kloden har

å by på. Krusedullfilosofen Medlien ser at det ikke kan fortsette. Som han sier:

– Miljø er ikke et moteord. Det er ett av de fremste ord vi har som gjelder for alt og alle, alltid.

FORBRUK ELLER BRUK FOR

På t-skjorta har han formulert følgende spørsmål: «Forbruk – eller bruk for?».

– Det ligger et indirekte svar i det. Om en innimellom stilte seg sjøl det spørsmålet, ville vi kanskje bli litt mer bevisst på egen handling, sier HC.

Han er svært engasjert i å hjelpe mennesker i vanskeligstilte land, særlig Sierra Leone.

Ovasjon: fra latin av ovare 'juble'. I det gamle Roma en seiersseremoni. Nå: begeistret, jublende hyllest, bifallsstorm.
Eks. pianisten ble hilst med ovasjoner

– Mitt motto har lenge vært «Forandre for andre». Vi må bli mer bevisste i det vi gjør. En kan ikke forvente at noen av oss skal kunne bruke 10 000 ganger mer enn andre trenger, når en vet at et slikt forbruk ødelegger kloden, sier Medlien.

FRAMTIDAS GULL

56-åringen er oppvokst med at matrester gikk til grisene, og søpla ble dumpet på gardens steinrøys. Lettvint og greit. Med årene har han måttet lære seg å kilde-sortere.

– Nå er det en glede hver gang jeg kjører på «Gjenvinninga» i Moelv. Da vet jeg det

blir håndtert og gjenbrukt, og ikke gravd ned, sier han, og legger til: – Dessuten er det så blide folk der.

– *Hvordan tror du søpla blir håndtert om 50 år?*

– Da tror jeg renovasjon blir ren ovasjon. Ovasjon betyr jublende, stående applaus etter en forestilling. Om 50 år tror jeg teknologien og utviklinga gjør at vi klarer å gjenvinne 100 prosent av alt vi kaster. Da har alle skjønt at det vi ser på som søppel er gull verdt. Renovasjon blir et høystatusyrke – så forbered dere på å ta imot ovasjonene. Nå handler det om å ikke bruke opp jorda for barna og barnebarna våre, sier Hans Christian Medlien.

Som tittelen på den nye boka hans lyder: «Tider er kommet». Det er ikke mer å vente på.

Medlien er sentral i underholdningsgruppa «Ringsaker Dannede Selskab» (anno 1979). De lanserte denne sorteringsløsning på jubileumsrevyen i 2009, hvor alt restavfall ble avskaffet. Alt havnet i én og samme dunk merket AVFALL, inklusiv hemninger og problemer...

Mot normalt

I sommer har det bøttet ned. Kjellere har blitt fylt med kloakk, vegger og avling ødelagt, og Mjøsa har definitivt levd opp til å være landets største.

Hva om dette blir det normale?

Det er liten tvil om at sommerens nedbørsrekord har vært til belastning for mange. Bekkefar har blitt for små. Det vi har bygd for å lede vannet dit vi vil, har ikke holdt. Mange kjellere har hatt vann langt opp på veggen. Bøndene har fått mindre mat ut av søkkvåte jorder. Jord og diverse annet har blitt skylt ut i Mjøsa.

URENSET VANN

Hias renseanlegg ble bygget for å rense kloakkvannet fra hus og industri på 70-tallet. Vi ville ha Mjøsa ren. I år har mengdene vært mot normalt også der. Gamle og trange rør, lekkasjer og feilkoblinger har gjort at mye regnvann har funnet veien via avløpssystemet. Det har ført til at Hias i de verste regnværsperiodene har måttet føre avløpsvannet direkte til Mjøsa, uten å ha vært innom renseanlegget.

Dette avløpsvannet har vært veldig fortynnet, og de store vannmassene i Mjøsa har vist at slikt vann sjelden får store konsekvenser for forurensingen.

Ifølge Fylkesmannen i Hedmark er slike enkelte utslipp en akseptert risiko siden det er mye mer kostbart å gardere seg helt imot dem.

- Men om det ekstreme været blir det vanlige, blir det noe annet, sier senioringeniør Ola Gillund hos Fylkesmannens miljøvernavdeling.

NYE RØR

Det gjelder å tenke framover. Gillund antar vi må regne med mer nedbør i årene som kommer. Det er derfor viktig å sette inn forebyggende tiltak allerede nå.

- Førre-var-prinsippet er viktig i forurensingsloven. Det betyr i denne sammenheng også å dimensjonere anlegg og rør for økt nedbør. Mange av avløpsrørene er gamle. Som Norsk Vann har vist, holder ikke fornyingen av dem takt med aldringen, sier Gillund.

TETTE GRØFTER

For landbruket sin del, blir drenering og riktig gjødsling av jordene viktige

stikkord for å holde forurensingen av Mjøsa i sjakk.

- For 30-40 år tilbake i tid ble det grøftet mye mer enn i dag. Tiltetting, forfall og økt nedbør skaper problemer i dreneringssystemene. For å unngå overflateavrenning og erosjon, er det behov for mer grøfting. Dessuten blir det stadig viktigere å gjødsle rett, sier Gillund.

ALLE MÅ BIDRA

For å beholde den gode vannkvaliteten i Mjøsa er det viktig at utslippene begrenses mest mulig. Det er en krevende oppgave som angår oss alle.

FOSFOR OG MJØSAKSJONEN

- Fosfor (P) er et grunnstoff som finnes i jordskorpa og i alt levende
- Planter og mennesker må ha fosfor for å vokse og leve. Stoffet er viktig for å frakte energi rundt i kroppen
- Det er mye fosfor i urin og avføring fra mennesker og dyr
- Når det kommer mye fosfor i innsjøer og vassdrag, kan det føre til algeoppblomstring. Det gir vond lukt på vannet, og kan drepe smådyr og fisk
- Mjøsa var sterkt forurenset av fosfor fram til 70-tallet. Da startet **Mjøsaaksjonen**. Fosfor (fosfat) ble fjernet fra vaskemidler. Jordbruket gjødslet og bearbeidet jorda på nye måter for å hindre at fosfor fant veien til Mjøsa. Industrien fikk utslippskrav. Det ble slutt på at kloakken gikk rett i Mjøsa etter at Hias renseanlegg ble bygget og satt i drift i 1979.
- På Hias renseanlegg blir fosfor og slam skilt ut fra avløpsvannet, og på den måten blir fosfor tilbakeført til jorda i stedet for Mjøsa.

Dobbelt så mye fosfor i år

Mye regn og avrenning har ført til at uvanlig mye jordpartikler og næringsstoffer har funnet veien til Mjøsa i år. Det viser overvåkingen til Norsk institutt for vannforskning (NIVA).

Det kom spesielt mye under flommen i pinsen. Konsentrasjonen av fosfor ble da doblet i Mjøsa.

Mye fosfor kan skape stor algevekst. Alger vokser best med godt lys og god temperatur. Årets mjøsvann har vært kaldere enn vanlig i nordre deler av innsjøen, og mer grumsete enn vanlig i hele Mjøsa. Dette har bidratt til å holde årets algevekst nede.

NIVA antar at mye av fosforet som er tilført er bundet til jordpartikler som har sunket til bunns, og slik er lite tilgjengelig for algevekst.

Årets overvåking er ikke avsluttet, men så langt tyder mye på at årets ekstremtilførsel av fosfor kan komme opp mot nivået etter 1995-flommen, forteller prosjektleder Jarl Eivind Løvik i NIVA.

- Det viktigste tiltaket mot klimaendringer er å begrense utslippet av klimagasser. Det er noe hver og en kan gjøre noe med, ved for eksempel å kjøre mindre bil og kaste mindre mat. Det er forebyggende, og det er mye bedre å gå til kilden til problemene enn å måtte reparere i ettertid, påpeker Gillund.

MJØSA INGEN HVEM SOM HELST

Gillund jobbet med Mjøsaaksjonen på 70-tallet, og har fulgt forholdene i innsjøen vår fram til i dag.

- Tror du vi kan risikere å få en ny Mjøsaaksjon?

- Nei, det tror jeg ikke. Men alle må gjøre sitt for å begrense utslippene. Mjøsa er en veldig viktig ressurs for området vårt, kanskje den viktigste. Den er kilde til friluftsliv, dyreliv, drikkevann, vann til jordbruket og industrien. Mjøsa er Norges største innsjø og nest dypest i landet. Den er ikke noen hvem som helst, sier Ola Gillund.

Slik unngår du tett kloakk

Et tett avløp svir i lommeboka om en må til med høytrykksspyling. Heldigvis er det lett å unngå. Det er bare å bruke den til det den er beregnet for; bæsj, tiss og dopapir.

Tette kloakkrør hjemme er fort dyrt, men alle ekstra stopp i kloakkpumpene når andre ting enn bæsj, tiss og dopapir havner der og på renseanlegget, er også fordyrende. Unngå derfor:

FETT OG MATOLJE

Fett fra matlaging lager et belegg i rørene og gjør de tette. Det hjelper lite å skylle etter med varmt vann og såpe, for fettene størkner når det kommer litt lenger ned i kalde rør. La fettene størkne i kjele/panne og tørk vekk med tørkepapir som så has i våtorganisk pose. Mengder størknet fett, som smult, kan pakkes inn i avispapir eller et par våtorganiske poser før kasting. Flytende fett som fritureolje fylles på brukte flasker/kanner og leveres på gjenvinningsstasjonene.

Q-TIPS

De små pinnene filtrer seg sammen med det andre i avløpsystemet. Til slutt kan det bli så mye at det stopper til rør og kloakkpumper. Plast har heller ikke noe å gjøre på et renseanlegg. Q-tips kastes som restavfall.

VÅTSERVIETTER

Våtservietter ser ut som papir, men er laget av et materiale som gjør at det tar måneder før de løser seg opp i vann. De tetter fort rør og pumper. Våtservietter kastes som restavfall.

TAMPONGER

Rør i hus og leiligheter er laget med opp i 90 graders bøy. Tamponger henger seg lett fast i svinger og skjøter, og dermed blir det tett.

De pakkes inn i litt dopapir og kastes i restavfallet. Visste du forresten at det finnes en menskopp/damebeger (f. eks mooncup, divacup, alvekopp)?

KLUTER OG FILLER

Det er fort gjort å slå ut vaskefilla med vannet. Men er det noe som ofte tetter rør og kloakkpumper, er det filler.

Fisk den opp igjen. Den kan gjenbrukes etter desinfisering med kokvask eller kloring. Kluter og filler er ellers restavfall.

BIND/BLEIER

Både bind og bleier lager solide propper om de havner i avløpet.

Bind kastes som restavfall, og barnebleier som våtorganisk.

KONDOMER

Disse har ikke noe å gjøre i gjødsel (biomassen) som lages etter rensing av kloakkvannet.

Kondomer kan se ut som plast, men er laget av latex/gummi. De anbefales ikke gjenbrukt... Og kastes i restavfallet.

MALING, BEIS, LØSEMIDLER, WHITESPRIT, PARAFIN ETC.

Renseanlegg for kloakkvann er ikke beregnet på farlige stoffer. De er skadelig for bakteriene som skal rense avløpsvannet, og stoffene kan havne i Mjøsa. Ingen vil vel skade fisken og plantelivet i Mjøsa?

Slike stoffer leveres gratis på gjenvinningsstasjonen som farlig avfall.

MEDISINER, PILLER

Medisiner har ingenting i do å gjøre. Det skader rensanleggets bakterier som skal rense vannet, og ikke minst de levende organismene som lever i Mjøsa.

Medisiner leveres inn gratis på ett hvilket som helst **apotek**.

HÅR

Det er vanskelig å unngå hår i avløpsvannet, men dette tetter dessverre rør godt. Forsøk å samle opp det du kan. Løshår etter børsting skal heller ikke i do. Hår kan kastes i våtorganisk avfall eller restavfall.

BARBERBLAD

Barberblad er spesielt skumle å få i kloakken for oss i Hias, når vi må løse opp det som har satt seg i pumpene. De kastes i restavfallet på en slik måte at heller ikke renovatør skader seg.

Ja, bruk!

Med gummihanske på hendene får du fisket opp igjen det som har falt ned i do. Desinfiser hansen med klor etterpå for gjenbruk, og den kastes som restavfall etter endt levetid.

Er avløpet tett, er ikke kjemiske avløpsåpnere som Plumbo og lignende å anbefale. Det kan skade rørene og legge igjen avleiringer. Forsøk å komme til fysisk ved å skru opp, eller prøv stakefjær/stakebånd. Kontakt eventuelt fagfolk som driver med høytrykksspyling.

Nei takk!

Det er ikke alt som brenner

På gjenvinningsstasjonene har det nå kommet en ny container. Den står det «Ikke brennbar» på. Den er beregnet for avfall som det foreløpig ikke finnes gjenvinningsløsninger for, eller som ikke kan brennes og bli til energi på Trehørningen Energisentral. Det kan være keramikkfliser, porselensvasker/-doer, steinheller, takstein, teglstein, betong, lecablokker og lignende. Dette legges på fyllplassen på Heggvin. Har du ren fyllmasse, er det gratis å levere for private husholdninger på Heggvin. Ellers er det samme pris som restavfall når det leveres på gjenvinningsstasjonene.

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr.: _____ Poststed: _____

Telefon: _____
(der vi kan nå deg på dagtid)

Svarfrist: 20. desember 2011

ADRESSATEN
BETALER
FOR SENDING
I NORGE

DISTRIBUERES AV
POSTEN NORGE

Hias IKS
Svarsending 5325
0094 Oslo

- Hva tenker du om rør og kloakk i forhold til alt regnet vi har hatt i år?

KJELL BERGESTUEN
HAMAR

Det har jeg ikke tenkt på, men regner med at det har blitt mye overvann i år. Jeg bor i et 20 år gammelt hus, og har tenkt mer på det som er synlig når det er mye regn, som å holde takrennene åpne. Jeg har ikke tenkt noe på det som er i bakken.

INGRID STEINSVIK
RINGSAKER

Vi har ikke hatt problemer med kloakken, men vi fikk oversvømmelse på plenen fra en liten bekk som renner ved huset vårt. Den dro med seg mye slam og dritt, men det gikk ikke inn i huset. Vi må vel bare regne med å ha slik vær videre.

GUDMUND VELLE
LØTEN

Det har vært litt regn i år, ja, jeg bor på gard, og det har vært vanskelig å få inn avlingen. Men jeg har ikke hatt kloakkrøbbel av det. Vi har egen kum, og jeg har ikke tenkt noe spesielt i forhold til det.

MONICA SNEKKERHAUGEN
STANGE

Det har jeg ikke tenkt noe på, men jeg vet det har vært mye tette rør overalt. Der jeg bodde før var det trøbbel med tette rør, men nå bor jeg i leilighet og har ikke hatt problemer.

Vinn kinobilletter

Gå inn og lik oss på www.facebook.com/hiasiks eller www.hias.no og bli med på konkurranse.

Vi trekker vinner av to **kinobilletter** hver uke fram til jul!

Gratis renovasjon i ett år?

Nå har du muligheten til å skaffe deg **GRATIS** renovasjonsordning for ett år.

Hias IKS inviterer alle sine lesere til å være med på konkurransen. Svar på de 3 spørsmålene, fyll ut kupongen på motsatt side med navn og adresse, og legg svarsendingen i nærmeste postkasse i dag. Vi har betalt portoen for deg.

Vi trekker fire vinnere i hver utgave av avisa (se s. 2).

Lykke til !

Svarfrist: 20. desember 2011

Hva er greit å ha i do?

- Kondomer
- Resirkulert dopapir
- Matfett

Hva er viktigste grunn til ikke ha mye fosfor i Mjøsa?

- En får grønt hår av å bade der
- Det kan gi algevekst som gir vond lukt og dreper fisk og smådyr
- Det reduserer effekten av vaskemidler

Hva hører hjemme i «Ikke brennbart»-containeren på gjenvinningsstasjonen?

- Hårføner, mobiler, pc-deler
- Metallhyller, felger, batterier
- Takstein, keramikkfliser, porselen